

2003 - Dkr - zmiana tekstu

MEMORIAŁ

Generał Marii Wittek

LANGERTÓWNA Wanda

POW

(1898 - 1918)

3060 | WSK

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — LANGERTÓWNA

Wende

3060 / WSK

I/1. Relacja ✓ v. 8, 5-8.

I/2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące osoby relatora —

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓ k. 2, 5-2

III/1 — Materiały dotyczące rodziny relatora —

III/2 — Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 — Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945)

III/4 — Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 — inne... —

IV. Korespondencja —

V. Nazwiskowe karty informacyjne ✓ 7

VI. Fotografie 2 ob. ST. UM + 5

1/1. Relacja:

- Relacja - biogram Wandę Langertówny pniekarany przez M. Sulejā i H. Misztela, 25. 01. 2005. Msp. Orgg. k. 2, s. 1-2.
- Wydruk komputerowy relacji Langertówny Wandę - 3. 05. 2005, pniekarany przez J. Dufnat. k. 2, s. 3-4.
- Biogram Langertówny Wandę oprac. przez E. 2. i D. Kr. - 29. 11. 2005. Wydruk komp. k. 2, s. 5-6.
- Biogram H. Langertówny oprac. przez E. 2. i D. Kr. do II tomu "Słownika VM Kobiet" z uwagami T. Friedel. Msp. 22. 08. 2005. Orgg. k. 2, s. 7-8.

Wanda Langertówna - MS. 251 05

Urodziła się w 1899 r. na Ukrainie. Prawdopodobnie w 1917 r. uzyskała maturę i podjęła studia na Uniwersytecie Kijowskim. W kwietniu 1918 r. jako członkini organizacji młodzieży narodowej „Polonia” w Kijowie została wraz z innymi kilkunastoma dziewczętami z „Polonii” wciągnięta do pracy w POW KN III. Używała ps. Muchołapska. Wraz z Natalią Izykiewiczówną, Jadwigą i Marią Maciszewskimi, Wandą Pięłowską, Natalią Radziejowską, Marią Wittekówną, Jadwigą Rogalewiczówną oraz harcerką Marią Chojecką ukończyła kurs wywiadowczy, a następnie podoficerski, po którym została sekcyjną. Następnie została kierowniczką wywiadu miejscowego w Kijowie. Prowadziła kursy w plutonie kobiecym. Kiedy w lipcu 1918 r. doszło do rozłamu między Centralą Młodzieży Narodowej, a Komendą Główną POW i kijowskie członkinie „Polonii” otrzymały rozkaz wystąpienia z POW, Wanda Langertówna była jedną z trzech, które rozkazu tego nie usłuchały i zostały w POW KN III. Oprócz niej były to Wanda Baraniecka i Halina Nowacka. Następne miesiące wykazały, że Wanda Langertówna była cennym nabytkiem dla POW KN 3 szczególnie po zajęciu Kijowa przez bolszewików. W listopadzie 1918 r. chciała udać się do oddziałów polskich pod Brodami ale pozostała w Kijowie na wyraźny rozkaz ppłk. Leopolda Lisa-Kuli. Pod koniec grudnia 1918 r. objęła funkcję komendanta placu w Kijowie. Mimo to w dalszym ciągu osobiście przeprowadzała wiele akcji wywiadowczych wśród sztabów i oddziałów bolszewickich stacjonujących w Kijowie, a zebrane informacje przekazywała Wydziałowi Wojskowemu KN III. W marcu 1919 r., kiedy Komenda POW w Kijowie nie doczekała się powrotu czterech kolejno wysłanych kurierów ona została wysłana jako kolejny kurier za linie frontu, do Kraju. Otrzymała rozkaz przedostania się pieszo z Kijowa przez Korosteń i Sarny do Kraju i nawiązania utraconej łączności z Dowództwem Naczelnym Wojska Polskiego. Podczas największych roztopów przeszła linię frontu dostarczając przy okazji materiału wywiadowczego Dowództwu Grupy Kowelskiej Wojska Polskiego. Stamtąd została wysłana do Warszawy z raportami KN III. Na prośbę Oddziału II NDWP została przydzielona do Oddziału II w Łucku. Z Łucka przeprowadziła do Kijowa kurierkę dzięki czemu nawiązano dawno utraconą łączność KN III POW z Krajem. Do lipca 1919 r. kilkanaście razy przechodziła front bolszewicki wykonując głęboki wywiad i przynosząc cenne informacje o nieprzyjacielu. W lipcu 1919 r. została wysłana z pieniędzmi do Kijowa. W drodze poznał ją komisarz bolszewicki, została aresztowana i w kilka dni później rozstrzelana.

Na wniosek Rady Komendantów Naczelnych POW na Wschodzie o nadanie Virtuti Militari oficerom i żołnierzom POW na Wschodzie rozstrzelanym przez bolszewików, podpisany przez przewodniczącego Rady Henryka Józewskiego i poparty przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego została **Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z 15 maja 1922 r. (Adj. Gen. L. 13391 VM) odznaczona pośmiertnie Orderem Virtuti Militari V klasy, nr k. 7894**. W załączniku do tego wniosku wymieniono ją w pierwszej grupie, obok ppłk. Lisa-Kuli, Bohdana Sułkowskiego, Karola Babińskiego i Tadeusza Zgorzelskiego.

9 października 1933 r. została pośmiertnie odznaczona Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

W znajdujących się w CAW aktach nadziału ziemi na Kresach Wschodnich dla członków POW na Wschodzie jest wymieniona ochotniczka Wanda Langertówna z Łucka, nierolnik, nr świadectwa 247, dla dwóch osób, z brakiem kapitału. Są w tych aktach wymienione jako zgłoszone do nadziału ziemi także zamordowane przez bolszewików Zofia Gnatkowska i Zofia Łazowska oraz Maria Konopacka i ppor. Jerzy Węgrzynowski, brat Anny Węgrzynowskiej.

5/1/2

Źródła:

CAW, POW KN III 443 (Lista kandydatów do nadziału ziemi w r. 1921/22 przedstawiona przez Komisję Kwalifikacyjną b. POW na Wschodzie i kwity na podania o nadział ziemi na Kresach Wschodnich oficerów i szeregowych POW na Wschodzie); Dz. Pers. MSWojsk. Nr 1 z 4 stycznia 1923 r.; Pełczyńska W., Kobieta w walce o niepodległość, w: Dziesięciolecie Polski Odrodzonej ..., s. 870; Ziemiański I., Praca kobiet ....., s. 69, 74, 79, 93, 186-187, 211, 214, 225-226;

Ziemiański: na s. 186 jej fotografia.

W CAW niestety brakuje akt odznaczeniowych Wandy Langertówny (KN 9.X.1933). Zamawiałem je 24 września 2001 r. i ponownie 2 października 2002 r. w nadziei, że była pomyłka w magazynie. Bezskutecznie.

Na karcie odznaczeniowej Krzyża Niepodległości Wandy Langertówny wymieniony jest także śp. Stanisław Langert ps. Sulima, ur. 12 grudnia 1896 r.

CAW, Akta odzn., syg. KN 21.IV.1937, syg. KN 29.XII.1933:

Langert Stanisław ps. Sulima, 4 maja 1936 r. odznaczony pośmiertnie Krzyżem Niepodległości (z wnioskiem wystąpił Związek Seniorów Organizacji Młodzieży Narodowej, Warszawa, Nowy Świat 21).

Urodził się 12 grudnia 1896 r. Uczeń szkół średnich w Lublinie. Członek Organizacji Młodzieży Narodowej. 17 października 1914 r. wstąpił do Legionów. Służył w 1 kompanii 1 batalionu 5 pp Legionów. 9 maja 1915 r. został ranny podczas walk nad Nidą.

W 1934 r. mieszkał w Warszawie przy Al. Jerozolimskich 4 skąd wymeldował się do Chorzowa.

Przysiężenie J. Dufret e-mailem 30 05

222. do p. 412/05

16. Mr
Heczke UM
"u"
-1/1/3

LANGERTÓWNA WANDA (?-1919)

Zdjęcie Langertówny znajduje się u Ziemiańskiego, Praca kobiet..., s. 124.

Data i miejsce urodzenia oraz bliższe dane biograficzne pozostają nieznane. Wanda Langertówna była studentką Uniwersytetu Kijowskiego. W czasie studiów należała do studenckiej organizacji niepodległościowej „Polonia”, grupującej pravicową Młodzież Narodową. W kwietniu 1918 r. wstąpiła do POW, a wraz z nią również inne „polonistki”. Gdy na początku lipca 1918 r. nastąpił rozłam między Organizacją Młodzieży Narodowej a Komendą Główną POW i do Kijowa przyszedł z Warszawy rozkaz nakazujący członkom oraz członkiniom koła „Polonii” opuszczenie szeregów powiackich, Langertówna była jedną z trzech „polonistek” (wraz z Wandą Baraniecką i Haliną Zgorzelską –Nowacką), które pozostały w KN III. Okazała się zresztą dla organizacji kijowskiej ogromnie cennym nabytkiem. Należała bowiem do grona najlepszych kurierek POW. Początkowo wykonywała zadania wywiadowcze na terenie Kijowa. Ponieważ jednak wyróżniała się umiejętnościami i z dobrymi wynikami ukończyła kurs podoficerski i wywiadowczy, objęła kierownictwo wywiadu miejscowego. Jednocześnie prowadziła szkolenie w plutonie kobiecym. W grudniu 1918 r. została mianowana komendantem placu w Kijowie, ale nadal wykonywała zadania wywiadowcze. Informacje zdobywała dzięki wyjątkowej odwadze i brawurze. Wchodziła na teren koszar sowieckich, rozdawała żołnierzom papierosy i prowadziła z nimi rozmowy, wydobywając informacje o znaczeniu wojskowym. Jej zachowanie wzbudzało zainteresowanie ze strony komisarzy bolszewickich, ale była na tyle ostrożna, że uniknęła aresztowania. Zdobywane przez nią informacje miały duże znaczenie dla KN III. W marcu 1919 r. nastąpiła przerwa w łączności z Naczelnym Dowództwem WP. Gdy w ciągu czterech tygodni brak było jakichkolwiek wiadomości z Warszawy, a spośród sześciu kurierów wysłanych do kraju ani jeden nie powrócił do Kijowa, Langertówna otrzymała zadanie nawiązania łączności z II Naczelnym Dowództwem WP. Trasę pokonała pieszo, idąc przez Korosteń, Owrócz, Sarny. Po drodze ustaliła stan rezerw bolszewickich na odcinku frontu Sarny – Równe, o czym poinformowała dowództwo odcinka frontu WP. Stamtąd dotarła do Warszawy z raportami KN III.

Biuro Wywiadowcze doceniło umiejętności Langertówny i na prośbę Oddziału II Naczelnego Dowództwa WP przydzieliło ją jako wywiadowczynię do Oddziału II w Łucku.

I/1/4

Do lipca 1919 r. kilkanaście razy przekroczyła linię frontu, wykonując zadania wywiadowcze na tyłach wojsk sowieckich. W lipcu wykonała ostatnie zadanie. Wysłana do Kijowa z pieniędzmi dla KN III została rozpoznana przez komisarza bolszewickiego i aresztowana. Po kilku dniach rozstrzelano ją za działalność na rzecz POW.

Za swoją odwagę, ofiarność i poświęcenie Dekretem NPiNW z 17 maja 1922 r. ogłoszonym w Dz. Pers. MSWojsk. Nr 1 z dnia 4 stycznia 1923 r. została pośmiertnie odznaczona Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari V klasy. Za służbę w POW otrzymała również Krzyż Niepodległości z Mieczami.

Brat Langertówny podczas I wojny światowej walczył i zginął w Legionach Polskich.

BIBLIOGRAFIA:

Nowacka H., *Ruch niepodległościowy w Kijowie. (Organizacje studenckie. Oddział żeński POW)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 347,349, 350; Peplowski, *Wywiad...*, s. 172; Puchalski, Wawrzyński, *Krzyż...*, s.86; Wittekówna M., *Na szkolnej ławie. (Tajna organizacja szkolna. POW w Kijowie)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 354; Ziemiański, *Praca kobiet...*, s.59, 65, 68, 73, 124 (zdj.), 125.

Oprac. E2 i D.W. 2/1/5 wydruk 23.01.05 907 II epz
LANGERTÓWNA Wanda (1899-1919), ^{12 Nijoni} studentka, członkini organizacji młodzieży narodowej „Polonia”, wywiadowczyni i kurierka KN III POW w Kijowie, rozstrzelana przez CzeKa

Wanda Langertówna urodziła się 3 VIII 1899 w Łucku na Wołyniu w rodzinie Konstantego i Emilii z d. Laskowska. W latach 1912-1914 była uczennicą szkoły prywatnej A. Walickiej w Warszawie, w 1916 zdała maturę w I gimnazjum męskim w Kijowie i podjęła studia medyczne na Uniwersytecie Kijowskim. W kwietniu 1918 jako członkini niepodległościowej prawicowej organizacji młodzieży narodowej „Polonia” w Kijowie wraz z kilkunastoma koleżankami z „Polonii” podjęła służbę w POW KN III. Pod ps. „Muczołapka”, wraz z Natalią Iżykiewiczówną, Jadwigą i Marią Maciszewskimi, Wandą Pięłowską, Natalią Radziejowską, Marią Wittekówną (VM), Jadwigą Rogalewiczówną oraz harcerką Marią Chojecką ukończyła ze świetnym wynikiem kurs wywiadowczy, a następnie podoficerski, po którym została sekcyjną, a następnie kierowniczką wywiadu miejscowego w Kijowie. Jednocześnie prowadziła szkolenie w powstałym plutonie kobiecym. Kiedy w lipcu 1918 doszło do rozłamu między Centralą Młodzieży Narodowej, a Komendą Główną POW i kijowskie członkinie „Polonii” otrzymały nakaz wystąpienia z POW, Wanda jako jedną z trzech tego nakazu nie usłuchała i pozostała w POW KN III. Po zajęciu Kijowa przez bolszewików, w listopadzie 1918 chciała udać się do oddziałów polskich pod Brodami, ale na rozkaz ..... ppłk. L. Lisa-Kuli pozostała w Kijowie. Pod koniec grudnia 1918 objęła funkcję komendanta placu w Kijowie. Mimo to w dalszym ciągu, jako jedna z najlepszych kurierów, osobiście przeprowadzała wiele akcji wywiadowczych wśród sztabów i oddziałów bolszewickich stacjonujących w Kijowie a zebrane informacje przekazywała Wydziałowi Wojskowemu KN III. Informacje zdobywała dzięki wyjątkowej odwadze i brawurze. Wchodziła na teren koszar sowieckich, rozdawała żołnierzom papierosy i prowadziła z nimi rozmowy, wydobywając informacje o znaczeniu wojskowym. Jej zachowanie wzbudzało zainteresowanie ze strony komisarzy bolszewickich, ale była na tyle ostrożna, że uniknęła aresztowania. Informacje zdobyte przez nią miały dużą wartość dla KN III. W marcu 1919, kiedy Komenda POW w Kijowie nie doczekała się przez cztery tygodnie powrotu sześciu kolejno wysłanych do NDWP kurierów, Wanda została wysłana jako kolejny kurier do Kraju dla ponownego nawiązania przerwanej łączności z Oddziałem II NDWP. Podczas największych roztopów przedostała się pieszo z Kijowa przez Korosteń i Sarny, przechodząc linię frontu i dostarczając przy okazji materiału wywiadowczego Dowództwu Grupy

I/1/6

Kowelskiej Wojska Polskiego. Stamtąd została wysłana do Warszawy z raportami KN III do NDWP. Na prośbę Oddziału II tego Dowództwa, doceniającego umiejętności Langertówny, została przydzielona jako wywiadowczyni do Oddziału II w Łucku. Z Łucka przeprowadziła do Kijowa kurierkę dzięki czemu nawiązano dawno utraconą łączność KN III POW z Krajem. Do lipca 1919 kilkanaście razy przechodziła front bolszewicki wykonując zadania wywiadowcze na tyłach wojsk bolszewickich, przynosząc cenne informacje o nieprzyjacielu. Na początku lipca 1919 w trakcie przewożenia pieniędzy do Kijowa, po rozpoznaniu przez komisarza bolszewickiego została aresztowana i rozstrzelana 4 lipca.

Wanda Langertówna Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z 15 V 1922 (Adj. Gen. L. 13391 VM) została pośmiertnie odznaczona Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* z nr Krzyża 7894 na wniosek Rady Komendantów Naczelnych POW na Wschodzie; wniosek został podpisany przez przewodniczącego Rady Henryka Józewskiego i poparty przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego. Została także pośmiertnie odznaczona KNzM (1933).

Brat? Wandy, Stanisław Langert (ur.1896 - ?), ps. „Sulima”, Członek Organizacji Młodzieży Narodowej prawdopodobnie w Lublinie, od 1914 żołnierz 1 kompanii I batalionu 5 pp Legionów, w 1915 ranny podczas walk nad Nidą, po wojnie mieszkał w Warszawie, w 1936 odznaczony pośmiertnie Krzyżem Niepodległości.

APAK, T. 3060/WSK; CAW, POW KN III 443 (Lista kandydatów do nadziału ziemi w r. 1921/22 przedstawiona przez Komisję Kwalifikacyjną b. POW na Wschodzie i kwity na podania o nadział ziemi na Kresach Wschodnich oficerów i szeregowych POW na Wschodzie); CAW, Akta odzn., sygn. KN 21.IV.1937, sygn. KN 29.XII.1933 Langert S.); Dz. Pers. MSWojsk. Nr 1 z 4 stycznia 1923 r.;

Filipow K., *Order Virtuti Militari 1792-1945*, Warszawa 1990, s. 115; *Kawalerowie VM...*, Polak, t. 2, cz. 2, s. 113; Nowacka H., *Ruch niepodległościowy w Kijowie. (Organizacje studenckie. Oddział żeński POW)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 347, 349, 350; Pelczyńska W., *Kobieta w walce o niepodległość*, w: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej ...*, s. 870; Peplowski A., *Wywiad w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920*, Warszawa 1999, s. 172; Puchalski, Wawrzyński, *Krzyż...*, s.86; Wesółski, *Order VM...*, s. 284, 514; Wittekówna M., *Na szkolnej ławie. (Tajna organizacja szkolna. POW w Kijowie)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 354; Ziemiański, *Praca kobiet...*, passim

Biogram oprac. przez E.Z. D.K. do II tomu
„Słownika WK kobiet” z uwagami T. Friedel

22 VII 05 1/1/7

LANGERTÓWNA Wanda (1899-1919), jako studentka członkini organizacji młodzieży narodowej „Polonia” w Kijowie, wywiadowczyni i kurierka KN III POW Kijów, rozstrzelana przez CzeKa

Wanda Langertówna urodziła się 3 VIII 1899 w Łucku na Wołyniu w rodzinie Konstantego i Emilii z d. Laskowska. W latach 1912-1914 była uczennicą szkoły prywatnej A. Walickiej w Warszawie, w 1916 zdała maturę w I gimnazjum męskim w Kijowie i podjęła studia medyczne na Uniwersytecie Kijowskim. W kwietniu 1918 jako członkini niepodległościowej prawicowej organizacji młodzieży narodowej „Polonia” w Kijowie wraz z kilkunastoma koleżankami z „Polonii” podjęła służbę w POW KN III. Pod ps. „Muczołapka”, wraz z Natalią Iżykiewiczówną, Jadwigą i Marią Maciszewskimi, Wandą Pigłowską, Natalią Radziejowską, Marią Wittekówną (VM), Jadwigą Rogalewiczówną oraz harcerką Marią Chojecką ukończyła ze świetnym wynikiem kurs wywiadowczy, a następnie podoficerski, po którym została sekcyjną, a następnie kierowniczką wywiadu miejscowego w Kijowie. Jednocześnie prowadziła szkolenie w powstałym plutonie kobiecym. Kiedy w lipcu 1918 doszło do rozłamu między Centralą Młodzieży Narodowej, a Komendą Główną POW i kijowskie członkinie „Polonii” otrzymały nakaz wystąpienia z POW, Wanda jako jedną z trzech tego nakazu nie usłuchała i pozostała w POW KN III. Po zajęciu Kijowa przez bolszewików, w listopadzie 1918 chciała udać się do oddziałów polskich pod Brodami, ale na rozkaz ppłk. L. Lisa-Kuli pozostała w Kijowie. Pod koniec grudnia 1918 objęła funkcję komendanta placu w Kijowie. Mimo to w dalszym ciągu, jako jedna z najlepszych kurierów, osobiście przeprowadzała wiele akcji wywiadowczych wśród sztabów i oddziałów bolszewickich stacjonujących w Kijowie a zebrane informacje przekazywała Wydziałowi Wojskowemu KN III. Informacje zdobywała dzięki wyjątkowej odwadze i brawurze. Wchodziła na teren koszar sowieckich, rozdawała żołnierzom papierosy i prowadziła z nimi rozmowy, wydobywając informacje o znaczeniu wojskowym. Jej zachowanie wzbudzało zainteresowanie ze strony komisarzy bolszewickich, ale była na tyle ostrożna, że uniknęła aresztowania. Informacje zdobyte przez nią miały dużą wartość dla KN III. W marcu 1919, kiedy Komenda POW w Kijowie nie doczekała się przez cztery tygodnie powrotu sześciu kolejno wysłanych do NDWP kurierów, Wanda została wysłana jako kolejny kurier do Kraju dla ponownego nawiązania przerwanej łączności z Oddziałem II NDWP. Podczas największych roztopów przedostała się pieszo z Kijowa przez Korosteń i Sarny, przechodząc linię frontu i dostarczając przy okazji materiału wywiadowczego Dowództwu Grupy

viej

H potom

10

La

10

V, 8

1/178

Kowelskiej Wojska Polskiego. Stamtąd została wysłana do Warszawy z raportami KN III do NDWP. Na prośbę Oddziału II tego Dowództwa, doceniającego umiejętności Langertówny, została przydzielona jako wywiadowczyni do Oddziału II w Łucku. Z Łucka przeprowadziła do Kijowa kurierkę dzięki czemu nawiązano dawno utraconą łączność KN III POW z Krajem. Do lipca 1919 kilkanaście razy przechodziła front bolszewicki wykonując zadania wywiadowcze na tyłach wojsk bolszewickich, przynosząc cenne informacje o nieprzyjacielu. Na początku lipca 1919 w trakcie przewożenia pieniędzy do Kijowa, po rozpoznaniu przez komisarza bolszewickiego została aresztowana i rozstrzelana 4 lipca.

V, ✓
V, ✓
| tr. ✓

Wanda Langertówna Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z 15 V 1922 (Adj. Gen. L. 13391 VM) została pośmiertnie odznaczona Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari z nr Krzyża 7894 na wniosek Rady Komendantów Naczelnych POW na Wschodzie; wniosek został podpisany przez przewodniczącego Rady Henryka Józewskiego i poparty przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego. Została także pośmiertnie odznaczona KNzM (1933).

Brat? Wandy, Stanisław Langert (ur.1896 - ?), ps. „Sulima”, Członek Organizacji Młodzieży Narodowej prawdopodobnie w Lublinie, od 1914 żołnierz 1 kompanii I batalionu 5 pp Legionów, w 1915 ranny podczas walk nad Nidą, po wojnie mieszkał w Warszawie, w 1936 odznaczony pośmiertnie Krzyżem Niepodległości.

| tr. ✓

APAK, T. 3060/WSK; CAW, POW KN III 443 (Lista kandydatów do nadziału ziemi w r. 1921/22 przedstawiona przez Komisję Kwalifikacyjną b. POW na Wschodzie i kwity na podania o nadział ziemi na Kresach Wschodnich oficerów i szeregowych POW na Wschodzie); CAW, Akta odzn., sygn. KN 21.IV.1937, sygn. KN 29.XII.1933 Langert S.); Dz. Pers. MSWojsk. Nr 1 z 4 stycznia 1923 r.; Filipow K., *Order Virtuti Militari 1792-1945*, Warszawa 1990, s. 115; *Kawalerowie VM...*, Polak, t. 2, cz. 2, s. 113; Nowacka H., *Ruch niepodległościowy w Kijowie. (Organizacje studenckie. Oddział żeński POW)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 347, 349, 350; Pełczyńska W., *Kobieta w walce o niepodległość*, w: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej ...*, s. 870; Peptoński A., *Wywiad w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920*, Warszawa 1999, s. 172; Puchalski, Wawrzyński, *Krzyż...*, s.86; Wesołowski, *Order VM...*, s. 284, 514; Wittekówna M., *Na szkolnej ławie. (Tajna organizacja szkolna. POW w Kijowie)*, w: *Służba Ojczyźnie...*, s. 354; Ziemiański, *Praca kobiet...*, passim

II. Materiały uzupełniające relację:

- Kserokopia strony (biał numer) Jm. Ziemińskiego „Prace Kobiet w Pol-Uschód. K. 1, s. 1.
- Kserokopia strony (biał numer) A. Pełoniskiego „Wyjazd i wojna pol.-bolsz. 1918-1920”, t. 1, s. 2.

S. p. LANGERTÓWNA WANDA.

Ś. p. Ob. Langertówna Wanda wstąpiła do Organizacji w kwietniu 1918 r. Pracując w wywiadzie miejscowym, wybitnie wyróżnia się wśród współpracowników swoimi zdolnościami; świetnie kończy kursa podoficerskie i wywiadowcze i wkrótce obejmuje kierownictwo wywiadu miejscowego.

W tym czasie prowadzi kursa wyszkolenia w plutonie niewieścim. Jej głęboko przemyślana ideowość, hart ducha i pewność celu, pociąga za sobą liczne zastępy niestrudzonych pracowniczek P. O. W. Wiele z nich za przykładem swej młodej wychowawczyni, złożyło swe życie ofiarne.

W końcu grudnia 1918 r. ob. Langertówna zostaje Komendantem placu. Prowadzi jednocześnie w dalszym ciągu wywiad miejscowy, narażając swe życie z brawurą niemal śmiałością.

Kilkakrotnie, by zbadać liczebność jakiegokolwiek sztabu, albo nowoprzybyłego oddziału, wchodzi śmiało do koszar, rozdaje żołnierzom papierosy i wypytuje ich. Niejednokrotnie zwracało to uwagę komisarzy, którzy poczynali ją śledzić, lecz ob. Langertówna nazbyt była ostrożna, by się dać ująć, a cenne wiadomości o nieprzyjacielu, dostarczane przez nią Wydziałowi Wojskowemu, pozwalają K. N. III. orjentować się w sytuacji.

W marcu 1919 r. Kom. Nacz. w przeciągu 4 tygodni nie otrzymuje żadnych wiadomości z kraju. Ani jeden z 6 uprzednio wysłanych kurjerów nie wraca. Wszelkie środki nawiązania łączności z krajem są wyczerpane. Ruch kolejowy na całej prawobrzeżnej Ukrainie był wówczas przerwany.

Ob. Langertówna, która dotąd jako kurjerka (ze względu na jej zdolności wywiadowcze i niemożność zamienienia jej przez kogokolwiek) była trzymana w rezerwie, dostaje od Nacz. Kom. rozkaz przedostania się piechotą z Kijowa przez Korosteń i Sarny do Kraju i nawiązania z Nacz. Dow. W. P. utraconej łączności. Po drodze ma za zadanie zbadać rezerwy w Korosteniu i Owruczu, oraz odcinek frontu Sarny — Równu.

Ob. Langertówna bez namysłu i wahania wyrusza w drogę. W najokropniejsze roztopy przechodzi linię frontu, po drodze robi wywiad i składa raport o swoich spostrzeżeniach dowództwu odcinka frontu W. P. Stamtąd wysłaną zostaje do Warszawy z raportami Kom. Nacz. 3. Na prośbę Oddziału II Nacz. Dow. W. P. zostaje przydzielona, jako wywiadowczyni do Oddziału II w Łucku.

Poczem ob. Langertówna sama przeprowadza przez front kurjerkę do Kijowa, czem nawiązuje tak dawno utraconą łączność K. N. III. z Krajem.

Do lipca 1919 r. kilkanaście razy przechodzi front bolszewicki i robi głęboki wywiad, zawsze przynosząc najcenniejsze informacje o nieprzyjacielu.

Wreszcie w lipcu 1919 r. zostaje wysłana z pieniędzmi do Kijowa. W drodze poznaje ją komisarz bolszewicki, ob. Langertówna zostaje aresztowana i w parę dni rozstrzelana za udział w P. O. W.

Ś. p. ob. Langertówna Wanda swoją odwagą, ofiarnością, poświęceniem się sprawie oraz owocną pracą, zasługuje na odznaczenie „Virtuti Militari“ klasy V.

2 iennauisk
"Prace kobief w POW-wojskid"

Pod-bds
najmie
Wywiad
1919-1920
Wschwa 1988
Peziomski A.

Wyróżniający się kurierzy i kurierki dość często awansowali w hierarchii służbowej POW. Do grona najlepszych należała Wanda Langertówna. Wstąpiła do POW w kwietniu 1918 r. Początkowo wykonywała zadania wywiadowcze na terenie Kijowa. Ponieważ wyróżniała się umiejętnościami i z dobrymi wynikami ukończyła kursy podoficerski i wywiadowczy, objęła kierownictwo wywiadu miejscowego. Jednocześnie prowadziła szkolenie w plutonie kobiecym. W końcu grudnia 1918 r. została mianowana komendantem placu w Kijowie, ale nadal wykonywała zadania wywiadowcze. Informacje zdobywała dzięki wyjątkowej odwadze i brawurze. Wchodziła na teren koszar sowieckich, rozdawała żołnierzom papierosy i prowadziła z nimi rozmowy, wydobywając informacje o znaczeniu wojskowym. Jej zachowanie wzbudzało zainteresowanie ze strony komisarzy, ale była na tyle ostrożna, że uniknęła aresztowania. Zdobywane przez nią informacje miały dużą wartość dla KN-III. W marcu 1919 r. nastąpiła przerwa w łączności z Naczelnym Dowództwem WP. W ciągu czterech tygodni brak było jakichkolwiek wiadomości z Warszawy, a spośród sześciu kurierów wysłanych do kraju ani jeden nie powrócił do Kijowa. W tej sytuacji Langertówna otrzymała zadanie nawiązania łączności z Oddziałem II NDWP. Trasę pokonała pieszo, idąc przez Korosteń, Owrócz, Sarny. Po drodze ustaliła stan rezerw bolszewickich na odcinku frontu Sarny – Równe. Podróż ta odbywała się w ciężkich warunkach spowodowanych wiosennymi roztopami. Biuro Wywiadowcze doceniło umiejętności Langertówny i przydzielono ją jako wywiadowczynię do Oddziału II w Łucku. Do lipca 1919 r. kilkanaście razy przekroczyła linie frontu, wykonując zadania wywiadowcze na tyłach wojsk sowieckich. W lipcu wykonała ostateczne zadanie. Wysłana do Kijowa z pieniędzmi dla KN-III została rozpoznana przez komisarza bolszewickiego i aresztowana. Po kilku dniach rozstrzelano ją za działalność na rzecz POW⁵³.

11/2

J. 3060 / WSK

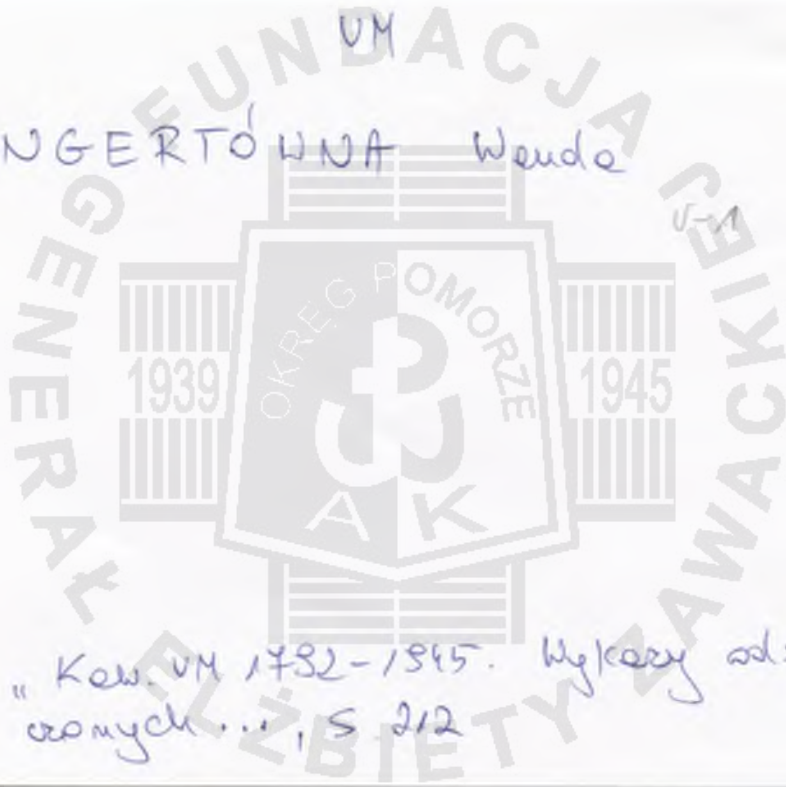
POW

LANGERTOWNA Wanda
(1899 - 1919)

v) Wypisy ze źródeł - na riskowe karty
informacyjne: 7

i

UM
LANGERTÓWNA Weude

Polek "Kaw. UM 1782-1845. Wykazy rodzinne-
romych...", s. 212
D.kw. 1103

i

VM

POW

LANGERT Wanda

- odznaczona posmiętnie VM ze
udziałem w POW

Zob. Filipow K., Order VM 1892-1945, W-wa 1990,
s. 115

D.br. IV 04

Dot. 5.273.

Langiertówna Wanda /3 VIII 1898 - 4 VII 1919/, działaczka POW. Ur. w Lucku /Wołyń/ w rodzinie Konstantego i Emilii z Laskowskich. W latach 1912-1914 uczyła się w szk. prywatnej A. Walickiej w W-wie. Po zdaniu matury przy I gimn. męskim w Kijowie /1916/, studiowała medycynę na uniwersytecie kijowskim. Należała do tajnej org. "Polonia". Wiosną 1918 wstąpiła do POW, wykonując zadania wywiadowcze i kurierskie /m.in. nawiązała łączność z Oddziałem II NDWP/. W lipcu 1919, podczas przewozu pieniędzy do Kijowa, została aresztowana przez bolszewików i rozstrzelana. Za działalność w POW póstmiertnie odznaczona VM 5 kl. /nr 7894/. Rodziny nie założyła.

CAW, VM 47-3705.

Grzegorz Lukomski

Polek "Kewelewonié

VM... T II, c.2, s. 113

Koszeleń 1993

1

T: 3060/WSK

POW

LANGERTOWNA Wanda v-4

ul. 5, nr. 7894, 1922. 05. 17

1939

1945

Zob. P. Peszarski, Orzechy Wirtuti Military
i jego kawalerowie.
Kallenberg Press, Miami, Florida USA
str. 284, 1992.

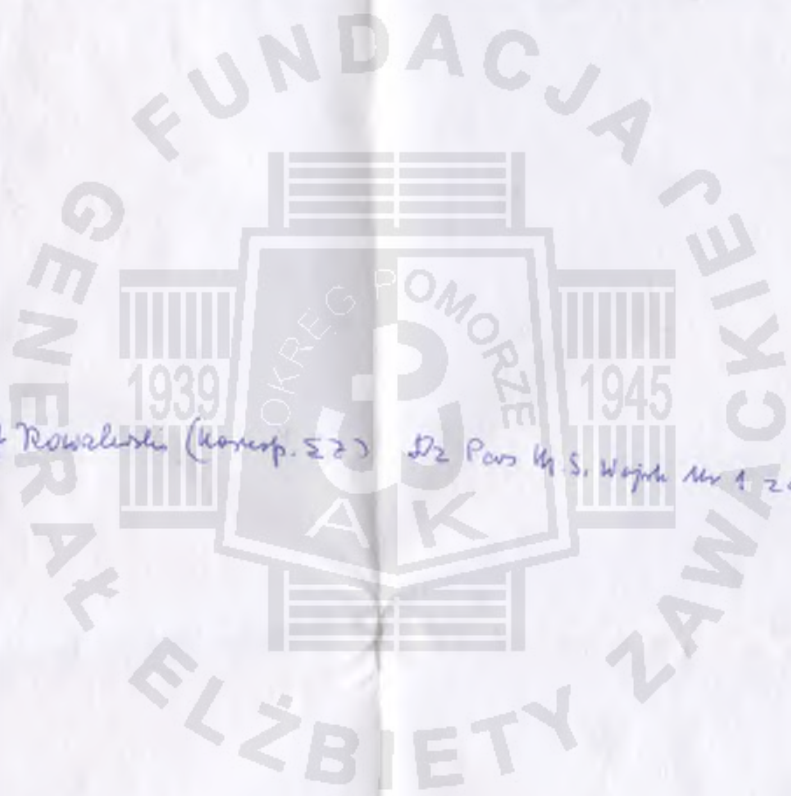
Utku 99

UM POW
LANGERTOWNA Weude
1939 OKREG POMORZE 1945
AK
Zob. Pełoniński A., Wyniaed w wojmie pol.-kasz.
1919-1920, Wwe 1939, s. 172
Dok. 1004

A. Herd. Lengiertörme Handa, obywatelka, 5, 7894. POK, 17. V. 1922, s 284, 514.

r-6

Zródlo: 2677 Rowelinda (konsep. SZ) Dz Pows M. S. Wojna Nr 1 z dn 4 I 1923 - 1929 strona

i

J. 3060/WSK

Pol

†
LANGERTOWNA Wanda
(1899 - 1979)

1939

1945

Źr. Relacja

B. Rojół 2014

LANGERTÓWNA Wanda

